

PICHLER, Tibor. *Etnos a polis. Zo slovenského a uhorského politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2011. 132 s. ISBN 978-80-8101-525-0

TOMÁŠ JAHELKA

Zámer napísania úvah a odborných statí profesora Tibora Pichlera zhrnutých v knižnom vydaní by sme mohli predstaviť jeho slovami: venovať pozornosť nielen oslávencom, t. j. národovcom zaradeným do národného kánonu, ale aj marginalizovaným. Práve marginalizovaní národovci tvoria hlavný záujem autora. Uvedená diferenciácia je však zložitejšia, nejde len o jednoduché rozdelenie na privilegovaných a na stojacich v úzadí. Pojmy *etnos* a *polis* nie sú totiž len prikrášlením názvu, ale znamenajú dve hlavné dôležité línie v slovenskom, resp. uhorskom politickom myslení 19. storočia. Etnos ako orientácia na národ, národné myslenie a polis ako snaha o riešenie problémov na princípe občianstva, ako politické myslenie.

Stále nie je dostatočne známe, že hoci sa v 19. storočí presadila jedna línia národotvorného myslenia, národné hnutie vôbec nebolo ideovo ani jazykovo jednotné a popri štúrovskom hnutí a neskôr martinskom centre existovali ich výrazní oponenti.

„Medializovaný kánon“ národovcov 19. storočia, ako konštatuje Pichler, je viac-menej jednofarebný a obsahuje najmä mená Štúra a Hurbana. Pichler však ukazuje, že skutočnosť bola iná a existovali tu minimálne dva prúdy, ktoré môžeme označiť ako romantický a realistický. Slovenské politické myslenie 19. storočia nie je iba Štúr a Hurban, nie je tu prítomné len romantické národné hnutie, ale aj realistické, snažiace sa konať na princípe skôr občianskom ako národnom – sú tu predstavitelia nie etnického, ale politického myslenia.

Slovensko sa po svojom vzniku v roku 1993 dlho nevedelo zaradiť, ktorou cestou pôjde. Aj tu, rovnako ako v 19. storočí, sa jeden ideový prúd pokladal za jediný správny, oponenti boli nazývaní zradcami národa. Rovnako tu bola výrazná dichotómia Východ – Západ. Na konci 20. storočia, ale aj na začiatku tohto storočia je Západ v očiach mnohých „správnych“ národovcov v rovnakom kultúrnom, politickom a morálnom rozklade, ako sa to zdalo „správnym“ národovcom počas celého 19. storočia.

Dichotómia Východu a Západu je výrazne prítomná u Ľudovíta Štúra, najmä v jeho porevolučnom diele *Slovanstvo a svet budúcnosti*, ktoré je v knihe kriticky zhodnotené. Štúr je predstaviteľom *etnosu* – „politika mu splyvala s etnikou“ (s. 36), ako konštatuje Pichler.

Nedá sa prehliadnuť, že Štúr je hodnotený prevažne negatívne. Táto kritika nám je sympatická, Štúr sa totiž, najmä v porevolučnom období, prepadáva do utopizmu. Pichler to označuje termínom „konzervatívny utopizmus“, čo znamená „tendenciu romantizovať zaostalosť“ (s. 44). Najvýstižnejšou charakteristikou spomínaného Štúrovho spisu sa nám javí Pichlerovo hodnotenie, že nejde o politickú úvahu, ale ideologický traktát.

Štúrov rozhodný oponent Štěpan Launer je v širšom povedomí pomerne neznámy. Zomrel mladý a nezanechal rozsiahle dielo. Ale to, čo napísal, stačilo na to, aby bol nielen svojimi súčasníkmi považovaný za renegáta, zradcu národa a slovenčiny. Bývalý Štúrov žiak sa s ním radikálne rozišiel. Na rozdiel od romantických predstáv o budúcej vedúcej úlohe slovanských národov Launer vidí budúcnosť Slovanov len v spojení so západoeurópskymi národmi, ktoré slovanstvo svojou kultúrou len doplňuje. Zároveň varuje, že romantické snahy budú nakoniec znamenať popretie ním preferovaného liberalizmu, pokroku a kultúrnych výdobytkov západnej civilizácie.

Autor sa nevenuje len úzko slovenskému mysleniu, ale reflektuje aj jeho uhorský kontext. Preto je prínosná aj kapitola o Eötvösovi, Grünwaldovi a Mudroňovi a najmä polemika medzi Grünwaldom a Mudroňom, ktorá vznikla v súvislosti s asimilačnými snahami slovenského národa korenšpondujúcimi s uhorskou štátnou ideou.

Ďalšie výrazné osobnosti, ktoré Tibor Pichler reflektuje, sú Miloš Štefanovič a Samuel Štefanovič. U nich je zrejмый výrazný odklon od národného myslenia smerom k občianskemu. Pri Jánovi Palárikovi sa dozvieme, že katolícke myslenie má aj iné rozmery, oveľa kultivovanejšie ako neskoršie hlinkovské. Paradoxne je Palárik predstaviteľ politického liberalizmu, ktorý bol vymedzený konceptom uhorského občianstva. Zároveň je Palárik pomerne originálny predstaviteľ slovenského politického myslenia, ktorý nevychádzal z Hegela a Herdera, ale z anglosaskej a francúzskej politickej filozofie.

Kniha sa venuje tiež politickému mysleniu v 20. storočí, časopisu *Prúdy*, Tatarkovi, Lipťákovi či Mináčovi.

Veľký prínos Pichlerovej knihy môžeme vidieť aj v tom, že síce rozpráva o minulosti, ale zároveň zanecháva poučenie do prítomnosti a dokonca nastavuje mnohým politickým a kultúrnym javom súčasnosti či nedávnej minulosti jasné zrkadlo. To, čo je stále prítomné v slovenskom prostredí, je fenomén návratov do minulosti. Romantickí národovci prirodzene prinášali prikrášenú slávnosť minulosti a tvorili báje – išlo o tvorenie národnej identity. Romantizmus však končí, alebo aspoň by mal, inštitucionalizovaním národa, jeho „vstupom do politického priestoru.“

Preto Pichler rozlišuje v slovenskom politickom myslení dve fázy, národotvornú a občianskotvornú. Ak sa vybuduje národná identita, musí sa národ dostať do politického priestoru, musí sa inštitucionalizovať – tu je potrebné vytvorenie občianstva. V tejto

súvislosti je zaujímavé sledovať a analyzovať oživovanie a tvorenie historických mýtov u časti súčasných slovenských kultúrnych a politických predstaviteľov.

Kniha profesora Pichlera je dôležitá a potrebná; dokazuje, že máme vlastné bohaté filozofické a politické myslenie, ktoré je potrebné skúmať – je v ňom totiž stále čo objavovať.